

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ БІЗНЕСУ І ПРАВА
КАФЕДРА НАЦІОНАЛЬНОГО, МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ТА
ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З
ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ**

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконала: студентка 2 курсу 10-282 М групи
Спеціальності 081 Право
Освітньо-професійної програми «Право»
Адамова Катерина Олександрівна

Керівник: к.ю.н., доцент **Гладенко О.М.**
Рецензент: доцентка кафедри публічного
управління та права Херсонського державного
аграрно-економічного університету
к.ю.н., **Риженко І.М.**

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. Теоретико-методологічні засади забезпечення реалізації рішень Європейського суду з прав людини в Україні.....	8
1.1. Методологія дослідження забезпечення реалізації рішень Європейського суду з прав людини в Україні.....	8
1.2. Підстави, порядок та проблеми реалізації рішень Європейського суду з прав людини в Україні.....	11
РОЗДІЛ 2. Кримінально-правова характеристика відповідальності за невиконання рішення ЄСПЛ в Україні.....	24
2.1. Ознаки та елементи кримінального правопорушення у виді умисного невиконання службовою особою рішення ЄСПЛ.....	24
2.2. Кримінально-правове покарання за умисне невиконання службовою особою рішення ЄСПЛ.....	39
ВИСНОВКИ.....	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	48

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ДВС	Державна виконавча служба
КК	Кримінальний кодекс
КВК	Кримінально-виконавчий кодекс
КМ РЄ	Комітет міністрів Ради Європи
КПК	Кримінальний процесуальний кодекс
МВС	Міністерство внутрішніх справ
ЄСПЛ	Європейський суд з прав людини
ЄС	Європейський Союз

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Правосуддя в Україні здійснюють виключно суди (ст. 124 Конституції України).

Правосуддя завжди являло окрему гілку державної влади та уособлювало гарантовані конституцією засади та гарантії української державності.

Практика Європейського суду з прав людини, в національному законодавстві, вже усталено являється джерелом права та отримало своє законодавче закріплення в кодифікованих нормах процесуального права (ч. 4 ст. 11 Господарського процесуального кодексу України, ч. 4 ст. 10 Цивільного процесуального кодексу України, ч. 2 ст. 6 Кодексу адміністративного судочинства України, ч. 2 ст. 8 Кримінального процесуального кодексу України тощо).

Підписана 27.06.2014 р. Україною спільно з урядом ЄС та урядами двадцяти восьми держав-членів ЄС укладено Угоду про Асоціацію затвердила обраний нашою державою проєвропейський вектор розвитку, в результаті чого набуло неабиякої актуальності питання додержання прийнятих на себе зобов'язань щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). Право на судовий захист виступає гарантією прав та свобод особи, а норма щодо обов'язкового виконання судових рішень елементом змісту права на судовий захист.

Гарантія забезпечення реалізації рішень Європейського суду з прав людини в Україні знайшла своє законодавче закріплення і в окремій нормі, ч. 4 ст. 382 Кримінального кодексу України (далі – КК України), що передбачає відповідальність за навмисне невиконання відповідною службовою особою рішення ЄСПЛ. Незважаючи на прийняті Україною зобов'язання, оприлюднена Європейським судом з прав людини інформація, свідчить про невиконання Україною майже 95% від прийнятих на користь українців, за їх позовами рішень, що не лише призводить до

порушень гарантованих Конвенцією прав та свобод, а й свідчать про невиконання Україною прийнятих на себе зобов'язань.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Кваліфікаційна робота виконана згідно з розробленим кафедрою національного, міжнародного права та правоохоронної діяльності факультету бізнесу і права ХДУ планом проведення актуальних наукових досліджень та у відповідності до ініціативної теми кафедри («Теорія та практика реформування галузевого законодавства України», № 0118U006817).

У вітчизняній науці окремим аспектам дослідження проблем реалізації рішень ЄСПО присвятили свої праці такі українські науковці, як: З. Бортновська, М. Буроменський, О. Гончаренко, Т. Дудаш, Н. Коломієць, С. Мірошніченко, А. Пархета, В. Румянцева, А. Терно, М. Чугуєвська та ін.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є комплексне дослідження теоретичних засад забезпечення реалізації рішень Європейського суду з прав людини в Україні.

У відповідності до поставленої мети у досліджено визначено наступні завдання:

- 1) визначити методи та методологічну основу дослідження забезпечення виконанні рішень ЄСПЛ людини в Україні;
- 2) охарактеризувати підстави, порядок та проблеми реалізації рішень Європейського суду з прав людини в Україні;
- 3) визначити характерні риси та елементи злочину у виді умисного невиконання відповідною службовою особою рішення ЄСПЛ;
- 4) проаналізувати правовий механізм притягнення до кримінальної відповідальності за умисне невиконання відповідною службовою особою рішення ЄСПЛ;

Об'єктом кваліфікаційної роботи є суспільні відносини в процесі забезпечення реалізації рішень ЄСПЛ в Україні.

Предметом кваліфікаційної роботи виступає забезпечення реалізації рішень ЄСПЛ в Україні.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження стали положення теорії пізнання й загальної теорії права:

- *діалектичний метод* було використано для дослідження правового механізму захисту прав людини в ЄСПЛ та забезпечення виконання його рішення;

- *історико-правовий метод* сприяв ретроспективному розгляду відповідальності за невиконання рішення ЄСПЛ, а також причин запровадження в законодавстві кримінальної відповідальності за невиконання рішення ЄСПЛ;

- *порівняльно-правовий* – для порівняння норм національного законодавства з нормами законодавства інших держав та визначення позитивного зарубіжного досвіду забезпечення реалізації рішень Європейського суду з прав людини;

- *формально-логічний та метод системного аналізу* – для встановлення досліджуваного складу кримінального правопорушення у виді умисного невиконання службовою особою рішення ЄСПЛ.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в комплексному науковому дослідженні забезпечення реалізації рішень Європейського суду з прав людини в Україні, у результаті якого:

1) на основі аналізу стану та механізму забезпечення реалізації рішень ЄСПС визначено передумови та підстави запровадження відповідальності за невиконання рішення ЄСПЛ;

2) встановлено основоположні проблеми реалізації рішень ЄСПЛ в Україні, до яких слід віднести: специфічний порядок виконання рішення ЄСПЛ, велику кількість звернень до ЄСПЛ за захистом, низький рівень їх виконання в результаті відсутності дієвого механізму забезпечення виконання рішень ЄСПЛ на всіх його стадіях виконання (у тому числі примусового характеру);

3) обґрунтовано позицію відповідно якої відповідальність за невиконання рішення ЄСПЛ – це прояв диференціації кримінальної відповідальності за невиконання судових рішень.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що дані результати можуть бути використані для подальшого дослідження теоретичних та практичних проблем забезпечення реалізації рішень ЄСПС та при підготовці підручників, навчально-методичних та навчальних посібників, викладанні відповідних навчальних дисциплін тощо.

Апробацію результатів дослідження здійснено в збірнику міжнародної науково-практичної конференції «Інтеграція теорії у практику: проблеми, пошуки, перспективи» (05.11. 2021 р. онлайн з використанням платформи ZOOM).

Публікація: Адамова К.О. Кримінально-праова відповідальність за невиконання службовою особою рішення ЄСПЛ. *Інтеграція теорії у практику: проблеми, пошуки, перспективи:* збірник міжнародної науково-практичної конференції (05.11.21 р. онлайн з використанням платформи ZOOM) – *готується до друку.*

Структура кваліфікаційної роботи визначено у відповідності до мети та завдань кваліфікаційної роботи та включає вступ, два розділи, висновки, список використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

1.1. Методологія дослідження забезпечення реалізації рішень Європейського суду з прав людини в Україні

Будь-яке наукове дослідження не може обійтись без основних складових, а саме методології та широкого кола явищ, специфічних методів наукового пізнання [58, с.13].

Методологію розглядають як «сукупність відправних положень і вимог теорії пізнання, вихідних філософсько-діалектичних законів та категорій і логічних принципів, способів та прийомів, якими наука користується при описі, вивченні та аналізі різних аспектів об'єктивної дійсності, а також під час пошуку нових знань» [23, с. 352].

За справедливим твердженням В.М. Галуцького низка вчених розглядає методологію як систему методів пізнання, зокрема й конкретних [6]. Методологія в точному значенні цього слова є вченням щодо методів, особливою наукою, яка своїм завданням має розробку та вдосконалення системи прийомів, способів наукового пізнання. При цьому методологія дослідження забезпечення реалізації рішень ЄСПЛ охоплює прийоми не лише наукового пізнання, а й практичної діяльності. [58, с. 14].

У сучасній українській науці найпоширенішою є концепція про багаторівневий характер методології наукового дослідження. Такий підхід запропонували свого часу В. Лекторський і В. Швирєв й удосконалив Е. Юдін. На їхню думку, методологія пізнання охоплює чотири рівні: філософської методології, загальнонаукових принципів і форм дослідження,

конкретно-наукової методології, методики й техніки наукового дослідження [1; 130, с. 36; 81, с. 40–44].

Використання концептуальних підходів, методологічних принципів, норм і методів повинно відповідати принаймні таким трьом постулатам: об'єктивна зумовленість обраних методів дослідження його предметом, адже саме він (тобто певна сторона, грань, властивість об'єкта дослідження) зумовлює вибір методу, визначає можливі межі його застосування, придатність до вивчення тих чи інших аспектів; необхідність встановлення єдиної істини, імовірність якої можна довести й перевірити за допомогою певного об'єктивного критерію; неодмінним показником прийнятності, евристичності певного концептуального підходу та дослідницького методу є спроможність наближувати, приводити до розкриття соціальної сутності явища, яке вивчають (а не до її приховування, або затушовування) [1; 44, с. 24–25].

Важливою умовою ефективності правового регулювання забезпечення реалізації рішень ЄСПЛ є правильне та точне застосування науково обґрунтованих методів, що надає можливість належним чином визначити його об'єктивні та суб'єктивні ознаки.

Дослідження процесу забезпечення реалізації рішень ЄСПЛ з погляду методології має диференційовано вирішити низку завдань, зазначених у вступі наукової роботи.

Саме розгляд методологічних основ забезпечення реалізації рішень ЄСПЛ має важливе значення, оскільки будь-яке наукове дослідження має розпочинатись розробкою його методології, а вивчення того чи іншого питання має здійснюватись із застосуванням певного методу. Від правильності його вибору залежать і результати такого дослідження.

На сьогодні існує досить багато методів наукового дослідження. Так, В. Я. Тацій до основних методів науки відносить «філософський, або діалектичний, метод пізнання; юридичний, або догматичний, метод; соціологічний метод; метод системного аналізу; метод порівняльного

правознавства, або компаративістський метод, і, нарешті, історичний, або генетичний, метод дослідження» [22, с. 22].

Діалектичний метод у дослідженні використано в частині визначення понять.

Використання *логічного методу* дало змогу виявити зв'язки між об'єктами, що впливають із правил формальної логіки, в результаті чого було встановлено логічний зв'язок між елементами складу кримінального правопорушення у виді умисного невиконання службовою особою рішення Європейського суду з прав людини.

Використання *історико-правового методу* дослідження дало змогу розглянути проблему правової регламентації механізму забезпечення реалізації рішень ЄСПЛ, а також причин запровадження в законодавстві кримінальної відповідальності за їх невиконання.

Метод *системного аналізу* в нашому дослідженні отримав практичне застосування в процесі отримання знань про склад кримінального правопорушення у виді умисного невиконання службовою особою рішення Європейського суду з прав людини та дав змогу дослідити зв'язки кримінального законодавства і законодавства, що регламентує порядок виконання судових рішень, у зв'язку із чим сприяє виявленню певних неузгодженостей, недоліків, які ускладнюють виконання судових рішень та обґрунтуванню шляхів їх вирішення.

Порівняльно-правовий (компаративістський) метод полягає в зіставленні ознак, притаманних двом або декільком об'єктам, встановленні відмінностей між ними або виявленні в них спільного. У межах нашого дослідження даний метод використано для порівняння правових норм, що регламентують процес забезпечення реалізації та відповідальність за невиконання рішень ЄСПЛ, а також отримання досвіду правового регулювання забезпечення реалізації рішень ЄСПЛ у зарубіжних країнах.

Статистичний метод надав змогу не лише встановити стан та динаміку процесу реалізації рішень ЄСПЛ, а й проаналізувати кількісні показники заяв, які надходять до ЄСПЛ та прийнятих відносно них рішень.

Враховуючи викладене вище, можемо справедливо стверджувати, що методологію даного наукового дослідження не можна зводити до певного методу наукового пізнання, так як вона не є простою системою певних методів чи їх механічною єдністю [58, с. 16].

За своїм змістом методологія являє собою цілісну, складну, субординовану та динамічну систему принципів, прийомів та способів, евристичних можливостей, структур тощо. У зв'язку із цим методологічну основу наукового дослідження забезпечення реалізації рішень ЄСПЛ становить єдність таких методів: формально-логічного, діалектичного, герменевтичного, догматичного), функціонального, порівняльного та статистичного, системного, історичного тощо застосування яких сприяло вирішенню поставлених наукових завдань.

1.2. Підстави, порядок та проблеми реалізації рішень Європейського суду з прав людини в Україні

Статтею 34 Конвенції про захист прав людини і основних свобод від 4 листопада 1950 року встановлено, що «суд може приймати заяви від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб, які вважають себе потерпілими від допущеного однією з Високих Договірних Сторін порушення прав, викладених у Конвенції або протоколах до неї» [19].

Відповідно до положень ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції, право на звернення до ЄСПЛ за захистом своїх порушених прав та охоронюваних Конвенцією свобод, пов'язаних з реалізацією права власності, можуть мати будь-які юридичні особи [3, с. 38]. Також суб'єктами звернення за захистом

відповідних прав, а відповідно, і стягувачами можуть бути групи як юридичних, так і фізичних осіб, а також групи, до яких входять і юридичні, і фізичні особи [3, с. 19].

Звісно, усі зазначені суб'єкти мають право на звернення до ЄСПЛ за умови, що були порушені їх певні права, передбачені Конвенцією та протоколами до неї.

ЄСПЛ – це міжнародний орган, який розглядає заяви фізичних осіб-потерпілих у складі кримінального правопорушення «невиконання рішення ЄСПЛ». На думку А.М. Терно «до таких осіб відносяться суб'єкти суспільних відносин, що володіють правами та свободами, передбаченими Конвенцією, порушення яких призвело до звернення до ЄСПЛ та постановлення ним відповідного рішення, що не було виконано або виконане неналежним чином» [58, с. 97].

Невиконання рішення ЄСПЛ посягає на встановлений порядок здійснення правосуддя, порушує його зміст, що полягає в умисному невиконанні суб'єктом, уповноваженим виконувати рішення ЄСПЛ своїх зобов'язань, і як результат, відбувається порушення нормального функціонування нормативно встановленого порядку забезпечення реалізації рішень ЄСПЛ. Додатково це також призводить до порушення встановленого порядку забезпечення майнових та немайнових прав осіб, які звернулись за захистом до ЄСПЛ і на користь яких винесене відповідне рішення. [58, с. 97].

Недопущення зазначених негативних явищ здійснюється лише за допомогою адекватного відображення в законах соціальної дійсності, що можливе виключно у випадку, якщо в процесі законотворення будуть враховані об'єктивні знання, що визначають обґрунтованість правової заборони [56, с. 309].

Забезпечення реалізації рішень ЄСПЛ займає особливу сферу, у якій відправлення правосуддя, виконання судових рішень. Особливість тут полягає в тому, що ця сфера є одним з напрямів реалізації державної влади, у якому спостерігається висока концентрація нормативно-правового матеріалу,

що регламентує порядок здійснення правосуддя, – норм Конституції України, галузевого процесуального законодавства, а також, що особливо важливо, міжнародних актів, згода на обов'язковість надана ВРУ

Потрібно зауважити на особливий статус рішень ЄСПЛ в Україні, що полягає, насамперед, в особливому порядку їх виконання, оскільки відсутня вимога видачі виконавчого листа, а також встановлено граничні строки щодо його виконання й наслідки порушення цих строків. Це можна пояснити тим, що, безперечно, Україна має заінтересованість у виконанні таких рішень з метою підтримання відповідного чинного статусу серед інших держав – членів Ради Європи та підтверджує своє прагнення мати таку систему правових засобів захисту прав людини, яка б відповідала провідним стандартам міжнародного права у цій сфері [58, с. 48].

Виплата повинна бути здійснена «в кожній справі протягом трьох місяців з дня набуття цим рішенням статусу остаточного. При цьому рішення набуває такого статусу через три місяці з дня винесення Європейським судом з прав людини, якщо сторони не звернулися з клопотанням про перегляд рішення Великою палатою Суду відповідно до ст. 43 Конвенції, або в день відхилення такого клопотання палатою з п'яти суддів чи, якщо клопотання було задоволене, в день винесення рішення щодо суті Великою палатою (але в такому разі йдеться про набуття чинності вже рішенням Великої палати). Сторони також можуть повідомити Суд про відсутність наміру клопотати про перегляд рішення Великою палатою, тоді рішення набуде чинності в день надходження останнього повідомлення про відмову» [4].

Як зауважує М. Чугуївська, «будь-яке рішення (навіть ЄСПЛ), винесене на користь заявника, не має практичного значення, якщо відсутній реальний механізм його виконання» [65]. У зв'язку із цим необхідно погодитись із думкою С. Мірошніченка, що більш справедливим було б твердження про ефективність діяльності не судової, а державно-управлінської системи. Адже якщо органи державної влади, відповідно до ч. 2 ст. 19 Конституції України «зобов'язані діяти лише на підставі, в межах

повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та Законом України» [87], то для суду такі межі і спосіб визначено у ст. 124 і 127 Конституції України – вершити правосуддя. Мірилом його ефективності є справедливість та доступність судового процесу, помножені на законність постановлених рішень. Стосовно ж власне виконання судового рішення, то це прерогатива державних органів іншої (виконавчої) гілки влади – державної виконавчої служби [32, с. 50].

Тому суспільні відносини, що пов'язані зі здійсненням ЄСПЛ судочинства та виконанням його рішень є такими, що мають надзвичайно важливе значення для утвердження України як правової держави, а тому потребують посиленого захисту, у тому числі за допомогою норм кримінального закону. Важлива обставина полягає в тому, що, згідно з рішенням ЄСПЛ, перед громадянами за порушення їх прав відповідає держава – за свою неспроможність забезпечити гарантовані права (свободи), тобто власне за бездіяльність чи протизаконну діяльність утворених нею органів та їх посадових осіб [58, с. 50].

Як правило, матеріальна компенсація, як це передбачено у ст. 41 Конвенції, присуджується у «випадках необхідності». Так, у 40 рішеннях ЄСПЛ щодо України, постановлених у 2014 р., в яких було констатовано порушення Україною положень Конвенції, заявники вимагали компенсацію на загальну суму близько 870 737 232,19 євро. Після розгляду справ ЄСПЛ було зобов'язано Україну сплатити близько 46 738 812,53 євро. При цьому на виконання рішень ЄСПЛ у 2014 р. з державного бюджету України було сплачено 169 817 700 тис. грн [62]. Цієї суми явно недостатньо для забезпечення всіх необхідних виплат. Наприклад, лише в рішенні «Агрокомплекс проти України» ЄСПЛ зобов'язав Україну сплатити скаржнику понад 27 000 000 євро відшкодування моральної та матеріальної шкоди і 30 000 євро компенсації судових та інших витрат. І це рішення досі не виконане [48].

ЄСПЛ у своїх рішеннях вказує, що визнання порушення Конвенції саме по собі є справедливою та достатньою компенсацією. Усе це свідчить про те, що санкція у виді компенсації не є основним заходом впливу на державу-відповідача. ЄСПЛ встановлює факт порушення державою Конвенції, щоб надалі вона усунула причини такого порушення. І в цьому полягає головна мета виконання рішень ЄСПЛ.

До суб'єктивних ознак, що впливають на ступінь суспільної небезпеки невиконання рішення ЄСПЛ, потрібно віднести те, що суб'єкт такого кримінального правопорушення є спеціальним – службова особа, а також те, що для цього складу кримінального правопорушення характерна виключно умисна форма вини.

Повне та об'єктивне дослідження забезпечення реалізації рішень ЄСПЛ є неможливим без аналізу показників у сфері судочинства ЄСПЛ та у сфері виконання його рішень в Україні.

Так, більшу частину – 57% – від усіх скарг ЄСПЛ забезпечують чотири держави: Туреччина, Росія, Румунія та Україна [69, с. 61].

Звіти ЄСПЛ свідчать про постійне збільшення кількості скарг, що надходять до розгляду з України. Ця кількість є чи не найбільшою серед усіх країн – членів Ради Європи. Загалом протягом 1997–2014 рр. до ЄСПЛ надійшло 66 690 скарг проти України. Лише протягом 2014 р. було подано 14 198 скарг проти України. Для порівняння: у 2011 р. до ЄСПЛ було подано 4614 скарг проти України, в 2012 р. – 7791, а в 2013 р. – 13 132 скарги [84]. Станом на 1 січня 2015 р. Україна вийшла на перше місце за кількістю скарг, які перебувають на розгляді в ЄСПЛ, – 13 650 (19,5% від усіх скарг, які перебувають на розгляді), випередивши Італію (10 870 скарг) та Російську Федерацію (9990 скарг), хоча в 2013 р. Україна перебувала лише на четвертому місці за цим показником [84]. Станом на 31 грудня 2015 р. на розгляді в ЄСПЛ перебувало 13 850 скарг проти України (21,4% від загальної кількості [71]), а станом на 31 грудня 2016 р. – 18 131 скарга, подана проти України, що становить 22,8% від усієї їх кількості. При цьому Україна

залишалася на першому місці за кількістю скарг, які перебувають на розгляді в ЄСПЛ [72].

Так, у 2014 р. ЄСПЛ із поданих 14 193 скарг проти України 12 731 визнано неприйнятними [69]. Крім того, далеко не по кожній скарзі постановляється рішення. Ще меншою є кількість скарг, щодо яких приймається рішення про порушення Україною положень Конвенції [86]. Так, протягом 1997–2011 рр. було постановлено 822 рішення проти України, за змістом яких Україною було порушено не менше від однієї норми Конвенції [85]. У 2012 р. ЄСПЛ було ухвалено 171 рішення у справах проти України. З них 70 рішень, в яких констатовано порушення Україною норм Конвенції [72]. У 2013 р. ЄСПЛ було ухвалено 151 рішення у справах проти України. З них 69 рішень, в яких констатовано порушення Конвенції [73]. В 2014 р. ЄСПЛ було ухвалено 92 рішення у справах проти України. З них у 40 рішень про порушення Україною положень Конвенції [74]. В 2015 р. ЄСПЛ ухвалено 83 рішення у справах проти України. З них 51 рішення про порушення Україною положень Конвенції [75]. У 2016 р. ЄСПЛ ухвалено 172 рішення у справах проти України. З них 73 рішення про порушення Україною Конвенції [76]. У 2017 р. ЄСПЛ було ухвалено 170 рішень у справах проти України. З них 87 рішень про порушення Україною Конвенції [78]. У 2018 р. ЄСПЛ розглянуто 95 скарг та постановлено 91 рішення про порушення Україною Конвенції [79]. У 2019 р. ЄСПЛ було ухвалено 109 рішень у справах проти України. З них у 63 рішеннях Європейський суд констатував порушення положень Конвенції та присудив заявникам виплату відшкодування [80].

На сьогодні ситуація мало в чому змінилася. Так, за даними звітів ЄСПЛ, Україна входить до трійки лідерів за кількістю звернень до ЄСПЛ.

Так, у 2019–2020 рр. частіше, ніж громадяни нашої країни, до Європейського суду з прав людини зверталися зі скаргами громадяни Туреччини та Російської Федерації.

За 2019 р. до ЄСПЛ проти України подано 8850 скарг, що становить 14,8% від загальної їх кількості.

Проаналізовані статистичні дані Європейського суду з прав людини показують, що проти деяких європейських країн, таких як Чехія та Швеція, не враховуючи Андору, Ліхтенштейн, Люксембург та Монако, які мають незначну територію та кількість населення, немає жодного звернення до ЄСПЛ.

Наприклад, щодо Польщі, незважаючи на той факт, що остання має приблизно однакову з Україною кількість населення, в 2019 р. було прийнято лише 12 рішень з 1250 звернень.

У 2020 р. ситуація залишається незмінною. Станом на 31 листопада 2020 р. до ЄСПЛ проти України подано 10 250 скарг, що становить 16,7% від загальної їх кількості, що майже на 2% перевищує їх кількість порівняно з 2019 р..

У відповідності до щорічного звіту про результати діяльності Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини у 2019 р. «основними проблемами, які призвели до констатації Європейським судом порушень Україною положень Конвенції з однієї сторони залишилися: надмірна тривалість проваджень у цивільних і кримінальних справах; жорстоке поводження з особами, які перебувають під контролем держави (у місяцях досудового тримання під вартою або в місцях виконання покарань); неефективність розслідування правоохоронними органами скарг на жорстоке поводження представників державних органів, зокрема у місцях попереднього ув'язнення або в установах виконання покарань; неналежні матеріально-побутові умови тримання осіб, які перебувають у місцях попереднього ув'язнення або в установах виконання покарань, та під час перевезень, а також ненадання таким особам належної медичної допомоги» [80, с. 4].

За справедливим висновком О. О. Шкути, викладеним у дисертації «Теоретико-прикладні засади функціонування кримінально-виконавчої

системи України», аналіз рішень ЄСПЛ дає підстави для висновку, що як нелюдське й таке, котре принижує гідність, поводження і покарання, зазначена судова інстанція розцінює такі обставини: перенаселеність камер, неналежні санітарно-гігієнічні та побутові умови, у тому числі стан одягу й постільних речей, наявність комах і гризунів, антисанітарію, ненадання або неналежне надання медичної допомоги тощо [69, с. 62].

До інших порушень Україною положень Конвенції ЄСПЛ відносить відсутність передбаченого законодавством ефективного засобу юридичного захисту у зв'язку зі скаргами на ненадання належної медичної допомоги, неналежні умови тримання під вартою, надмірну тривалість проваджень; недоліки законодавства та судової практики, що унеможливають реалізацію заявниками свого права на відшкодування шкоди за незаконне застосування до них запобіжного заходу у виді тримання під вартою; надмірно тривале застосування запобіжного заходу у виді підписки про невиїзд, яка була передбачена Кримінально-процесуальним кодексом України на момент обрання запобіжного заходу; недоліки законодавства та судової практики, внаслідок чого непропорційність стягнення вчиненому правопорушенню призвела до порушення справедливого балансу між загальним суспільним інтересом та захистом права власності приватних осіб; відсутність закріпленого в законодавстві права засуджених до довічного позбавлення волі осіб на пом'якшення покарання або звільнення від його відбування; бездіяльність державного органу влади, яка призвела до порушення права релігійної громади сповідувати свою релігію; недоліки законодавства і тлумачення його судами, а також непередбачуваність та відсутність узгодженості в політиці національних органів влади, які призвели до вжиття державою таких заходів, що спричинили незаконне втручання держави в право власності приватних осіб [80, с. 4–5].

Проаналізована статистична звітність ЄСПЛ дає підстави для висновку, що задоволенню підлягають 1–2% поданих скарг, решта, як правило, визнається неприйнятними до розгляду. Більшість скарг є

клоновими, тобто вони є систематичними та повторюваними щодо порушення одного й того самого права, передбаченого Конвенцією.

Згідно із щорічними звітами про результати діяльності Урядового уповноваженого у справах ЄСПЛ, основними проблемами, які призводять до констатації ЄСПЛ такої великої кількості порушень Україною Конвенції, є:

«а) невиконання або тривале невиконання рішень національних судів; б) тривале провадження досудового слідства у кримінальних справах та тривалий розгляд справ судами; в) жорстоке поводження з особами, які перебувають у місцях досудового тримання під вартою або в установах виконання покарань, неналежні матеріальні побутові умови їх тримання ненадання їм адекватної медичної допомоги; г) недоліки законодавства та судової практики, які призводять до порушення права особи на справедливий судовий розгляд; д) недоліки законодавства та судової практики, які призводять до тримання особи від вартою без належної законної підстави» [72].

На думку А. В. Яковенка, досить часто неможливість виконання в Україні судових рішень є похідною, вторинною проблемою, наслідком незбалансованого законодавства. Він також вказує на такої основні проблеми, які перешкоджають належному виконанню Україною рішень ЄСПЛ: непередбачення в державному бюджеті коштів для виплат, бюджетне фінансування яких гарантоване законодавством; встановлення законодавчими актами мораторіїв «на примусову реалізацію майна, що унеможлиблює виконання судових рішень, або ж зупинення виконавчих проваджень щодо певних категорій підприємств» [82, с. 139].

Варто зазначити, що із часу набуття чинності для України Конвенції, тобто з 11 вересня 1997 р., до кінця 2019 р. (22 роки) Комітет міністрів Ради Європи (далі – КМ РЄ) було припинено нагляд за виконанням 970 рішень Європейського суду у справах проти України. За результатами розгляду інформації, наданої Урядом України, за 2019 р. 12 резолюціями КМ РЄ припинено нагляд за виконанням 443 рішень Європейського суду [65]. Це

свідчить про те, що чимало рішень ЄСПЛ є не виконаними Україною. На надзвичайно тривожні затримки у виконанні рішень ЄСПЛ в Україні вказує й Парламентська Асамблея Ради Європи в Резолюції 1787 (2011) «Виконання рішень Європейського Суду з прав людини» [45, с. 11–12].

Необхідно зазначити, що поняття пілотного рішення не розкривається в Конвенції та протоколах до неї. Але в першому «пілотному рішенні» у справі «Броніовські проти Польщі» від 28 квітня 2005 р. [8] ЄСПЛ сформулював його загальні ознаки, що набули розвитку в подальших «пілотних рішеннях», яких на цей момент є близько 15, два з яких є рішеннями проти України.

Значний науковий інтерес у межах нашого дослідження становить «пілотне рішення» проти України у справі «Юрій Миколайович Іванов проти України» від 15 жовтня 2009 р. [46], у якому звертається увага на дві стійкі системні проблеми щодо порушення прав і свобод людини в Україні, які спричиняють подання до ЄСПЛ значної кількості скарг. По-перше, це тривале невиконання внутрішньодержавних рішень (п. 1 ст. 6 Конвенції), по-друге, відсутність ефективних засобів правового захисту (ст. 13 Конвенції).

Такі проблеми є актуальними, незважаючи навіть на рішення Суду із чіткими вимогами до Уряду України вживати необхідних заходів для вирішення таких питань.

Практика більшості європейських країн засвідчує, що покращення ситуації із систематичним невиконанням судових рішень у державі можливе лише в разі більш ефективної роботи державної виконавчої системи. Тоді громадяни матимуть якнайменше підстав звертатися за захистом своїх інтересів до ЄСПЛ і, відповідно, меншою буде кількість рішень ЄСПЛ, які необхідно виконувати [58, с. 58].

11 березня 2014 р. ЄСПЛ було ухвалено рішення про призупинення протягом шести місяців розгляду справ проти України у сфері невиконання рішень національних судів, які є схожими до справи Юрія Миколайовича Іванова [14]. Такий захід є резонансним щодо країни, яка не виконує рішення

як національних судів, так і ЄСПЛ, і також він пов'язаний з економічною кризою України, що стала результатом подій протягом листопада 2013 р. – березня 2014 р. та військового втручання, яке слідувало за цим.

Враховуючи, що кількість скарг до ЄСПЛ проти України, а також кількість винесених ЄСПЛ рішень є досить великою, при цьому багато з винесених рішень є невиконаними (більше ніж 90%), можна зробити висновок про необхідність кримінально-правової охорони забезпечення порядку належного виконання рішень ЄСПЛ в Україні [57, с. 200].

Як показує практика, рішення ЄСПЛ змушують не тільки державу-відповідача, а й інші держави Ради Європи вживати заходів щодо коригування або зміни відповідних норм. У деяких випадках сам факт визнання скарги прийнятною і прийняття її до розгляду ЄСПЛ змушує країну, до якої пред'являлася скарга, внести зміни до чинного законодавства, до системи управління або правозастосовчої практики судових органів [58, с. 60].

Законодавству всіх країн Європи притаманний принцип, за яким обов'язковим є остаточне судове рішення. Сказане стосується й рішень ЄСПЛ. Ратифікація Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод привела до того, що Україна зобов'язана визнати положення цього акта частиною національного законодавства й взяти на себе зобов'язання виконувати рішення ЄСПЛ. Таке правило передбачено ст. 2 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV [39]. Ці норми мають беззаперечне значення в частині їх практичної реалізації.

Ще більш актуальним та нагальним зобов'язання виконувати рішення ЄСПЛ виглядає з огляду на затверджену Указом Президента України від 25 серпня 2015 р. Національну стратегію у сфері прав людини [40] та затверджений Указом Президента України від 25 серпня 2015 р., розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 р. № 1393-р План дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на

період до 2020 р., у яких черговий раз констатовано проблему систематичного невиконання судових рішень, проблеми узгодженості та послідовності судової практики, а також невідповідність міжнародно-правим стандартам в сфері міжнародного судочинства та практики його застосування.

Отже, з метою забезпечення повного та своєчасного виконання рішень ЄСПЛ та заважаючи на значну кількість рішень ЄСПЛ, що невиконані, видається доцільним застосування до осіб, які умисно не виконують рішення ЄСПЛ, кримінально-правових заходів як крайніх мір, коли інші заходи виявились недієвими. Це буде гарантією дотримання встановленого порядку у сфері забезпечення прав і свобод людини і громадянина, які звернулись за захистом до ЄСПЛ.

Як слушно зауважив Г. А. Злобін, встановлення кримінальної караності діяння можливо тоді й лише тоді, коли ми переконані, що позитивні соціальні наслідки застосування кримінального права суттєво перебільшуватимуть неминучі негативні наслідки криміналізації [36, с. 220]. Позитивним наслідком криміналізації певного типу діянь є можливість застосовувати до осіб, що їх вчинюють, кримінально-правові й кримінально-процесуальні заходи впливу. Водночас криміналізація невиконання рішення ЄСПЛ, як і інших суспільно небезпечних діянь, тягне за собою настання низки негативних побічних наслідків: ослаблення соціально корисних зв'язків засудженими аж до повної їх втрати; зниження професійної кваліфікації, втрата інших навичок засудженими до позбавлення волі та інших покарань, пов'язаних з ізоляцією винного від суспільства; виключення певного кола осіб з різних сфер господарської діяльності; додаткові витрати на ресоціалізацію засуджених до позбавлення волі в постпенітенціарний період [31, с. 73]. Поряд із цим необхідно підкреслити існування позитивних наслідків криміналізації, які, насамперед, полягають у поліпшенні законодавчого забезпечення охорони прав людини; можливості відшкодування особі справедливої сатисфакції, спричиненої визнанням

ЄСПЛ порушення її прав та основних свобод; протидії злочинності у сфері правосуддя; стабілізації рівня правопорядку [58, с. 61].

На наш погляд, порівняння позитивних і негативних наслідків визнання злочином діяння, передбаченого ч. 4 ст. 382 КК України, дозволяє визнати більш доцільним збереження кримінальної відповідальності за невиконання рішення ЄСПЛ.

РОЗДІЛ 2

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕВИКОНАННЯ РІШЕННЯ ЄСПЛ В УКРАЇНІ

2.1. Ознаки та елементи кримінального правопорушення у виді умисного невиконання службовою особою рішення ЄСПЛ

До ознак кримінального правопорушення належать: суспільна небезпечність, винність, протиправність та караність [21, с. 55].

Суспільна небезпечність кримінального правопорушення у виді умисного невиконання службовою особою рішення ЄСПЛ полягає в нехтуванні не тільки гарантованими Конституцією України, а й ратифікованими міжнародними нормативно-правовими актами прав та свобод людини та громадянина.

На думку А.А. Васильєва «винність як сутнісна ознака кримінального правопорушення у виді умисного невиконання службовою особою рішення ЄСПЛ характеризує його внутрішній психологічний зміст, вона розкриває психічне ставлення особи до суспільно небезпечного діяння та його наслідків. Винність може бути визначена як сукупність об'єктивних і суб'єктивних обставин під кутом зору того, як вони відображаються у свідомості та волі особи, що вчинила передбачене кримінальним законом діяння» [21, с. 56].

Протиправність як формальна ознака кримінального правопорушення означає, що кримінальним правопорушенням визнається лише таке діяння, яке передбачається КК України, а саме у ч. 4 ст. 382 КК України умисне невиконання службовою особою рішення Європейського суду з прав людини [21, с. 56].

Як зауважує А.А. Васильєв «караність як формальна ознака кримінального правопорушення у виді умисного невиконання службовою особою рішення Європейського суду з прав людини передбачає покарання у виді позбавленням волі на строк від трьох до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років» [21, с. 56].

Елементи кримінального правопорушення як вольового вчинку людини відображають складові компоненти вчинюваного в реальній дійсності суспільно небезпечного діяння. До таких компонентів належать об'єкт кримінального правопорушення, об'єктивна сторона кримінального правопорушення, суб'єкт кримінального правопорушення та суб'єктивна сторона кримінального правопорушення.

Загальним об'єктом будьякого кримінального правопорушення, в тому числі і злочину передбаченого ч. 4 ст. 382 КК України, є порядок суспільних відносин (цінностей, інтересів), що охороняються кримінальним законом від протиправних посягань [58, с. 75].

Основним безпосереднім об'єктом умисного невиконання службовою особою рішення ЄСПЛ є встановлений законодавством порядок виконання рішення ЄСПЛ.

Серед науковців існує думка про те, що додатковим безпосереднім об'єктом складу злочину «невиконання судового рішення» є нормальна діяльність органів, які забезпечують виконання судових актів [5, с. 395; 33, с. 54].

А.М. Терно стверджує, що «безпосередній об'єкт невиконання рішення ЄСПЛ необхідно розглядати значно вужче, ніж загалом безпосередній об'єкт невиконання судового рішення. Це зумовлено як самим рішенням, яке постановляє ЄСПЛ та яке має свої особливості, так і спеціальним порядком його виконання» [58, с. 73]. Під основним безпосереднім об'єктом «невиконання рішення ЄСПЛ» автор вбачає «нормативно встановлений порядок виконання рішень ЄСПЛ, що забезпечує

право особи на захист своїх прав і свобод ЄСПЛ після використання всіх національних засобів правового захисту, рішення якого є обов'язковими для виконання Україною» [58, с. 73].

Невиконання рішення ЄСПЛ, зважаючи на конструювання диспозиції ч. 4 ст. 382 КК України, належить до злочинів, що «характеризуються обов'язковою наявністю предмета, на який безпосередньо спрямоване злочинне діяння і через який здійснюється посягання на об'єкт цього кримінального правопорушення» [88]. Таким предметом є рішення ЄСПЛ [58, с. 87].

Визначаючи рішення ЄСПЛ предметом кримінального правопорушення, необхідно визначити поняття та ознаки рішення суду загалом, а також поняття та ознаки рішення ЄСПЛ зокрема. Перш за все необхідно вказати на необхідність розмежування таких понять, як «рішення суду» і «судове рішення». Хоч вони і мають певну зовнішню подібність, але їх зміст є різним. Так, М. М. Цуркан судове рішення визначає як правовий акт, прийнятий судом на основі нормативно-правових актів, який має разовий характер та є обов'язковим до виконання [64, с. 13]. На думку М. Й. Штефана, судове рішення – це процесуальна форма вираження діяльності суду щодо застосування права [57, с. 401].

Відповідно до ч. 1 ст. 1 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», рішення – це: «а) остаточне рішення ЄСПЛ у справі проти України, яким визнано порушення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод; б) остаточне рішення ЄСПЛ щодо справедливої сатисфакції у справі проти України; в) рішення ЄСПЛ щодо дружнього врегулювання у справі проти України; г) рішення ЄСПЛ про схвалення умов односторонньої декларації у справі проти України» [39].

Т. Дудаш та А. А. Пархета виділяють такі ознаки рішення ЄСПЛ: є офіційним юридичним актом компетентного органу; є обов'язковим для виконання країнами – учасницями Конвенції; має публічно владний характер

та забезпечується міждержавним утворенням – Радою Європи; містить індивідуальне, формально обов’язкове правило поведінки; регулює конкретні випадки суспільного життя; має юридичну силу, визначену статусом суб’єкта тлумачення – ЄСПЛ; розраховане на персоніфікованих суб’єктів – заявника та державу-відповідача; має письмову юридичну форму вираження; має пряму дію [12, с. 174–175; 37, с. 125–126].

У відповідності до ст. 1 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» стягувачем є «особа, за заявою якої ЄСПЛ постановлено рішення, її представник, правонаступник, особа (група осіб), на користь якої рішенням ЄСПЛ визначено обов’язок України в міждержавній справі» [39].

Об’єктивна сторона злочину, передбаченого ч. 4 ст. 382 КК України, «відповідно до законодавчого визначення, виражається лише в умисному невиконанні службовою особою рішення ЄСПЛ, тобто в бездіяльності» [88].

Для розуміння, у чому полягає невиконання рішення ЄСПЛ та яких обов’язків службова особа порушує при невиконанні рішення ЄСПЛ слід звернути увагу на найбільш важливі моменти належності виконання рішення ЄСПЛ.

Законом України «Про виконання рішень та застосування практики ЄСПЛ» встановлено, що виконання рішення ЄСПЛ складається з наступних елементів: «виплата стягувачеві відшкодування та вжиття додаткових заходів індивідуального характеру; вжиття заходів загального характеру» [39].

Законодавчо визначений порядок виконання рішення ЄСПЛ щодо виплати відшкодування, під яким розуміється: «а) сума справедливої сатисфакції, визначена рішенням ЄСПЛ відповідно до ст. 41 Конвенції; б) визначена у рішенні ЄСПЛ щодо дружнього врегулювання або у рішенні ЄСПЛ про схвалення умов односторонньої декларації сума грошової виплати на користь стягувача» [39].

З метою виплати стягувачеві відшкодування Орган представництва протягом десяти днів від дня отримання повідомлення ЄСПЛ про набуття рішенням статусу остаточного надсилає: а) стягувачеві стислий виклад рішення та повідомлення з роз'ясненням його права подати до ДВС заяву про виплату відшкодування; б) до ДВС – оригінальний текст і переклад резолютивної частини остаточного рішення ЄСПЛ. Автентичність перекладу має бути засвідчена Урядовим уповноваженим. ДВС упродовж десяти днів з дня надходження вказаних документів відкриває провадження. Протягом одного місяця з дня відкриття виконавчого провадження Урядовий уповноважений надсилає до Державної казначейської служби України (далі – ДКС) постанову про відкриття виконавчого провадження, а також оригінальний текст і переклад резолютивної частини остаточного рішення ЄСПЛ. Протягом десяти днів з дня надходження вказаних документів ДКС здійснює списання на вказаний стягувачем рахунок, або на депозитний рахунок ДВС коштів, сума яких визначена у Рішенні. При цьому необхідно відзначити, що здійснення усіх виплат (у тому числі пені) відбувається за рахунок коштів з відповідної бюджетної програми Державного бюджету України. Оскільки за рішенням ЄСПЛ не видається виконавчий лист (на відміну від рішень, ухвал та постанов національних судів), то особа-стягувач не зобов'язана самостійно пред'явити рішення до виконання або будь-яким чином здійснювати таке виконання. Однак для своєчасного виконання рішення ЄСПЛ в частині виплати відшкодування стягувачеві необхідно подати до ДВС певні документи: заяву про виплату відшкодування, у якій мають бути зазначені реквізити банківського рахунка для перерахування коштів; копію паспорта громадянина України (для фізичних осіб). Підтвердження списання коштів (відшкодування) для ДВС є підставою закінчення виконавчого провадження. Також ДВС протягом трьох днів надсилає Урядовому уповноваженому постанову про закінчення виконавчого провадження та підтвердження списання коштів [39].

На Міністерство юстиції покладається обов'язок з конвертації коштів, які присуджуються скаржнику ЄСПЛ, а також процедури з оформлення платіжних документів відповідно до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення платежів, пов'язаних з виконанням рішень закордонних юрисдикційних органів, прийнятих за наслідками розгляду справ проти України, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 7 березня 2007 р. № 408 [41].

Окрім виплати відшкодування, на підставі рішення ЄСПЛ стягувач може вимагати вжиття додаткових заходів індивідуального характеру, якими, відповідно до ст. 10 вказаного Закону, є відновлення наскільки можливо попереднього стану стягувача, який існував до порушення норм Конвенції (*restitutio in integrum*) або ж інші заходи, які визначаються в Рішенні.

Відновлення юридичного стану особи-стягувача здійснюється із застосування скасування як рішення касаційної або апеляційної інстанції, так і рішення суду першої інстанції з направленням справи на новий розгляд до суду першої інстанції або шляхом повторного розгляду справи адміністративним органом. Так, рішення ЄСПЛ є «підставою для порушення касаційного провадження у справі за винятковими обставинами» (глава 33 Кримінального процесуального кодексу України, глава 3 розділу V Цивільного процесуального кодексу України, розділ XII-2 Господарського процесуального кодексу України, глава 3 Розділу IV Кодексу адміністративного судочинства України та глава 24-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення) [88].

Відповідно до Рекомендації NR(2000)2 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Щодо повторного розгляду або поновлення провадження у певних справах на національному рівні після ухвалення рішень Європейським судом з прав людини», повторний розгляд справи, включаючи поновлення провадження, визнається адекватним способом поновлення прав і пропонується застосувати в разі, якщо: «а) потерпіла сторона і далі зазнає негативних наслідків від рішення, ухваленого на

національному рівні, – наслідків, щодо яких виплата справедливої сатисфакції не була адекватним засобом захисту і які не можна виправити інакше ніж через повторний розгляд або поновлення провадження; б) рішення ЄСПЛ спонукає до висновку, що рішення національного суду суперечить Конвенції або в основі визнаного порушення лежали суттєві процедурні помилки чи положення, які ставлять під серйозний сумнів результат провадження на національному рівні» [70].

У цій же рекомендації Комітет Міністрів зазначив, що практика здійснення нагляду за виконанням рішень ЄСПЛ засвідчила, що повторний розгляд справи або відновлення провадження виявилися за певних обставин найбільш ефективними, якщо не єдиними засобами досягнення *restitutio in integrum* [70].

Зважаючи на те, що в ст. 7 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики ЄСПЛ» визначено строки виконання рішення ЄСПЛ, можна говорити про такі ознаки виконання цих рішень, як своєчасність та повнота. Так, відповідно до ч. 1 ст. 8 вказаного Закону, «виплата стягувачеві відшкодування має бути здійснена у тримісячний строк з моменту набуття рішенням статусу остаточного або у строк, передбачений у рішенні» [39]. У межах цього строку також існують інші строки, у рамках яких мають бути вчинені певні дії, спрямовані на виконання рішення ЄСПЛ, наприклад, «протягом одного місяця від дня відкриття виконавчого провадження за рішенням Органу представництва надсилає до Державної казначейської служби постанову про відкриття виконавчого провадження та документи, передбачені у пункті «б» частини першої статті 7 вказаного Закону» [39].

Переважно питання про невиконання додаткових заходів індивідуального характеру не постає, адже в такому разі стягувач на підставі прийнятого на його користь рішення ЄСПЛ звертається до Верховного Суду України із заявою про перегляд судового рішення щодо нього з підстав встановлення ЄСПЛ порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом. Такі заяви задовольняються і Верховний Суд

України скасовує судові рішення (судові рішення) та направляє справу на повторний розгляд до суду першої, апеляційної чи касаційної інстанції. Так, Верховний Суд України у постанові від 6 липня 2015 р., враховуючи зміст рішення ЄСПЛ від 15 січня 2015 р. у справі «Чопенко проти України» та констатовані ним порушення Конвенції, які були допущені судом першої інстанції, скасував вирок апеляційного суду та ухвалу колегії суддів Судової палати з кримінальних справ Верховного Суду України, а справу направив на новий розгляд до суду першої інстанції [39].

Вчиняючи досліджуваний злочин, особа може прямо і відкрито відмовлятися від виконання своїх обов'язків щодо виконання рішення ЄСПЛ. Така відмова може бути як усною, так і викладеною в письмовій формі. Потрібно погодитись з В. І. Борисовим та В. І. Тютюгіним, які відзначають, що невиконання судового акта може мати і характер ухиляння. У такому разі особа відкрито не відмовляється від виконання рішення ЄСПЛ, але при цьому вчинює певні діяння, які фактично роблять неможливим його виконання (умисно не розкриває пошту, направляє документ не за адресою тощо) [16, с. 111].

Таким чином, на сьогодні формами невиконання рішення ЄСПЛ можуть бути тільки невиконання або неналежне виконання, а у випадку перешкоджання виконанню рішення ЄСПЛ, на нашу думку, дії винного слід кваліфікувати за ч. 2 ст. 382 КК України. Але зважаючи на те, що склад кримінального правопорушення, передбачений у ч. 2 ст. 382 КК України, є видовим відносно складу кримінального правопорушення, що передбачений у ч. 4 цієї статті, на нашу думку, відповідальність за невиконання рішення ЄСПЛ має наставати також і в разі перешкоджання його виконанню. У зв'язку з цим така форма невиконання рішення ЄСПЛ, як «перешкоджання виконанню рішення ЄСПЛ» також повина нормативно закріплена відображена у диспозиції ч. 4 ст. 382 КК України.

Перешкоджання виконанню рішення ЄСПЛ виявляється в діяннях, спрямованих на те, щоб перешкодити виконанню такого рішення.

Визначення ознак об'єктивної сторони такого діяння відбувається за допомогою віддієслівного іменника «перешкоджання», в основі якого лежить дієслово «перешкоджати». Значення зазначеного дієслова мовознавці визначають таким чином: «Створювати перешкоди, служити перешкодою, не допускати чого-небудь» [34, с. 505]. В юридичній літературі зазначається, що при утворенні іменника «перешкоджання» префікс «пере-» змінив свою звичайну роль, він уже не означає вторинність, повторення будь-якого процесу на новій основі, а лише підсилює експресивність і емоційну забарвленість вихідного терміна [63, с. 56–57]. Таким чином, під перешкоджанням виконанню рішення ЄСПЛ слід розуміти діяльність зі створення перешкод, недопущення його виконання. Оскільки подібне недопущення можливе за допомогою як активної, так і пасивної поведінки, ми не можемо погодитися з висловленою в юридичній літературі думкою, про те, що перешкоджання можливо лише шляхом дії [24, с. 113].

Досліджуючи кримінально-правову природу невиконання рішення ЄСПЛ, слід відзначити, що суб'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 382 КК України, зважаючи на пряму вказівку законодавця, має володіти додатковими юридичними ознаками, які б дозволяли притягнути таку особу до кримінальної відповідальності як виконавця цього діяння (службова особа).

При цьому доводиться стверджувати, що наразі є фактично неможливим притягнення до кримінальної відповідальності винних осіб у разі невиконання рішення ЄСПЛ за ч. 4 ст. 382 КК України, оскільки виконувати такі рішення має не тільки керівник та інші службові особи органів державної влади, а й самі органи державної влади, а також держава Україна, оскільки виконання рішення ЄСПЛ здійснюється за рахунок Державного бюджету України. Підтвердженням цього є те, що за невиконання рішення ЄСПЛ в Україні не було засуджено жодну особу, хоча невиконаних рішень ЄСПЛ є чимало.

Якщо держава чи відповідний її орган, на який покладено виконання таких рішень, не вчиняє жодних дій щодо такого виконання, що може бути відображено у відсутності передбачених Законом України про державний бюджет на поточний рік асигнувань для таких цілей, то постає питання про те, як можна розцінювати такі діяння: як підставу притягнення до відповідальності за невиконання рішення ЄСПЛ чи як констатацію факту, що в Україні всі рішення ЄСПЛ завжди виконують. Разом з тим кількість рішень ЄСПЛ щодо України, які на сьогодні є невиконаними, свідчить тільки про те, що невиконання таких рішень має систематичний характер і порушує права та інтереси осіб, що звертались за захистом своїх прав до ЄСПЛ. [58, с. 123].

Зважаючи на те, що в процесі виконання рішення ЄСПЛ бере участь досить велика кількість службових осіб різних державних органів, потрібно визначити окремі категорії суб'єктів досліджуваного кримінального правопорушення. А для цього, у першу чергу, необхідно звернути увагу на відповідних службових осіб.

Відповідно до ч. 3 та 4 ст. 18 КК України, службовими особами є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також постійно чи тимчасово обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління зі спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи, організації, судом або законом.

Службовими особами також визнаються посадові особи іноземних держав (особи, які обіймають посади в законодавчому, виконавчому або судовому органі іноземної держави, у тому числі присяжні засідателі, інші

особи, які здійснюють функції держави для іноземної держави, зокрема для державного органу або державного підприємства), іноземні третейські судді, особи, уповноважені вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному судовому, посадові особи міжнародних організацій (працівники міжнародної організації чи будь-які інші особи, уповноважені такою організацією діяти від її імені), а також члени міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, та судді і посадові особи міжнародних судів.

Спробуємо визначити, які ж саме із вказаних службових осіб можуть бути суб'єктом невиконання рішення ЄСПЛ. Так, представники влади та місцевого самоврядування – це особи, які, діючи від імені всіх гілок державної влади або органів місцевого самоврядування, реалізують надані їм владні повноваження, що тягне правові наслідки для невизначеного кола непідлеглих їм по службі осіб. Функції органів влади поділяють на «внутрішні» та «зовнішні». При виконанні «зовнішніх» функцій посадові особи є представниками влади – службовими особами. При виконанні «внутрішніх», тобто функцій з управління діяльністю певного органу, посадова особа може визнаватись службовою особою, яка виконує організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські обов'язки [58, с. 126].

Наявність статусу службової особи також пов'язується з наявністю в особи організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій. Саме в цих функціях в законодавстві розшифровується зміст управлінських функцій службової особи. Їх особливістю є те, що вони здійснюються всередині органу, установи і поширюються тільки на осіб, підпорядкованих їй по службі, або на певне майно. Тобто йдеться про так звану «внутрішню» функцію службових осіб.

Під організаційно-розпорядчими функціями в кримінальному праві традиційно розуміється обов'язок зі здійснення керівництва галуззю промисловості, трудовим колективом, ділянкою роботи, виробничою

діяльністю окремих працівників на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності [43]. Зазначеними обов'язками можуть бути наділені не тільки керівники організацій, але і їх заступники, а також керівники підрозділів, інші працівники. Загалом суть організаційно-розпорядчих обов'язків полягає у керівництві діяльністю інших людей, які є підлеглими по службі, чи в організації їхньої роботи [28, с. 134]. Відтак, такими, що володіють зазначеними функціями, вважаються керівники будь-якого рівня, у яких у підпорядкуванні є хоча б один співробітник, зобов'язаний виконувати розпорядження начальника. Зокрема, до них належать працівники, які керують організацією в цілому, їх заступники, керівники структурних підрозділів і т.д. Типовими функціями таких працівників є організація і планування всієї роботи, організація праці підлеглих, розподіл обов'язків між ними, контроль за їх діяльністю тощо.

Адміністративно-господарські функції полягають у повноваженнях щодо управління або розпорядження державним, комунальним чи колективним майном юридичної особи публічного права, або в управлінні майном юридичної особи приватного права, що виражається в установленні порядку його зберігання, переробки, реалізації, у забезпеченні контролю за цими операціями тощо [61, с. 15].

Складність притягнення вказаної категорії осіб до відповідальності зумовлена не тільки відсутністю відповідних сум у держбюджеті, а також тим, що в процесі виконання рішення ЄСПЛ бере участь кілька виконавців, тому складно з'ясувати, з чиєї саме вини допущено невиконання рішення ЄСПЛ та на якому етапі. Також потрібно зважати на тривалість процесу виплати відшкодування, що залежить від низки факторів, зокрема, від отримання від заявника необхідної інформації, узгодження виплат відповідно до загальних бухгалтерських правил, технічних затримок під час здійснення банківських трансакцій тощо. [58, с. 129].

Складність притягнення до відповідальності останньої групи суб'єктів полягає в тому, що вони діють не від свого імені, а від імені органу, який

представляють, та в його інтересах. Також у переважній більшості вони приймають рішення не одноособово, а колегіально (наприклад, колегія суддів).

При невиконанні рішення ЄСПЛ про вжиття додаткових заходів загального характеру винними можуть бути: відповідні службові особи Міністерства внутрішніх справ, прокуратури, Державної пенітенціарної служби, органів Держпраці, органів охорони здоров'я, судів загальної юрисдикції, які не виконують вимоги припису Урядового уповноваженого щодо вжиття заходів загального характеру [58, с. 130].

Отже, службовими особами, винними у невиконанні рішення ЄСПЛ, можуть бути як ті, що виконують функції представників влади (наприклад, при нездійсненні повторного розгляду справи, при невиконанні припису щодо перегляду нормативного регулювання реалізації певного права, порушення якого констатовано рішенням ЄСПЛ), так і службові особи, які наділені організаційно-розпорядчими функціями (наприклад, при незабезпеченні керівником виконання його підлеглими особами обов'язку списання коштів на рахунок стягувача) або адміністративно-господарськими функціями (наприклад, незабезпечення службовою особою належних побутових умов тримання осіб в установах виконання покарань або в слідчих ізоляторах).

Суб'єктивна сторона злочину є сукупністю певних ознак, що характеризують внутрішню сторону злочину, тобто психічну діяльність особи, безпосередньо пов'язану із вчинення злочину [9, с. 273]. Традиційним переліком ознак, які характеризують суб'єктивну сторону умисних кримінальних правопорушень, до яких належить і невиконання рішення ЄСПЛ, є вина у формі умислу, мотив, мета. Окрім вказаних ознак деякі науковці включають до ознак суб'єктивної сторони злочину також емоційний стан (емоції) особи у момент вчинення злочину [9, с. 274; 243, 39].

У разі невиконання рішення ЄСПЛ особа усвідомлює фактичний характер свого діяння, оскільки розуміє його значення. Таке усвідомлення

формується на основі життєвого досвіду особи, на підставі набутих нею професійних знань та компетенцій, у розумінні необхідності та вмінні виконувати покладені на неї обов'язки щодо виконання рішення ЄСПЛ [59, с. 468].

Таким чином, уповноважена службова особа розуміє суспільну значущість своїх дій, а також усвідомлює причинно-наслідкову залежність між своєю бездіяльністю та результатом такої бездіяльності – невиконанням рішенням ЄСПЛ, що призводить до порушень прав стягувача, нарахування штрафних санкцій (пені). Таке усвідомлення передбачає не лише загальний характер бездіяльності, воно є конкретним – особа знає, які дії вона має виконати, розуміє порядок їх виконання, і має реальну можливість до такого виконання, але свідомо це ігнорує. У зв'язку з цим ми можемо зробити висновок, що суб'єкт невиконання рішення ЄСПЛ усвідомлює, що його бездіяльність порушує певні правила поведінки, які прийняті суспільством і відображені в правових нормах, що, як зазначається в кримінально-правовій теорії, є одним із обов'язкових елементів умисної форми вини [50, с. 33].

Узагальнене відображення у свідомості винного всіх цих компонентів свідчить про те, що він спроможний усвідомлювати об'єктивну спрямованість свого діяння на певні блага, цінності, а також на те, що особа розуміє шкідливість її бездіяльності для суспільних відносин у сфері виконання рішення ЄСПЛ. За таких умов можна стверджувати, що особа усвідомлює суспільну небезпечність своїх дій.

Зважаючи на те, що особа свідомо порушує свої професійні обов'язки (не виконує їх), ігнорує службові інтереси, свідомо порушує нормативно визначені правила поведінки, можна зробити висновок, що суб'єкт невиконання рішення ЄСПЛ усвідомлює протиправність свого діяння. Водночас у разі, коли особа умисно не виконує рішення ЄСПЛ і при цьому не розуміє або не знає про заборону таких діянь правовими нормами, вона може не усвідомлювати протиправність своєї бездіяльності. Але від цього її дії не перестають бути злочинними, адже, як зазначає П. С. Дагель, незнання

особи про те, що діяння заборонене нормою кримінального закону, але водночас усвідомлення суспільно небезпечного характеру діяння можуть бути поєднані. Відтак, за таких умов доводити усвідомлення протиправності при встановленні вини було б зайвим [11, с. 47].

Водночас коли невиконання рішення ЄСПЛ сталось через те, що особа не знала, що саме вона має виконувати ту чи іншу дію, наприклад у разі помилкової резолюції керівника державного органу, або зовсім не була проінформована про необхідність виконання рішення ЄСПЛ (наприклад, особа його взагалі не отримала і про нього не знала), або в разі невиконання нею рішення ЄСПЛ в результаті її недосвідченості, недостатньої кваліфікації чи відсутності належних навичок, видається, що за таких умов відсутня протиправність бездіяльності, адже відсутня інтелектуальна ознака умислу, а відповідно, і сам умисел буде відсутній.

Оскільки досліджуваний склад кримінального правопорушення є формальним, то для визначення вольового елемента потрібним є встановлення факту того, що особа бажала саме не виконувати рішення ЄСПЛ і хотіла, настання відповідних наслідків - щоб таке рішення так і залишилось невиконаним, хоч при цьому така особа мала обов'язок та можливість до його виконання.

Наступними ознаками суб'єктивної сторони невиконання рішення ЄСПЛ є мотив та мета таких дій. Такі ознаки є факультативними, але все ж таки вони мають певне кримінально-правове значення, оскільки можуть свідчити про відповідний ступінь суспільної небезпеки діяння і тому повинні враховуватися при індивідуалізації покарання. У зв'язку з цим також необхідно зосередити на мотивові та меті невиконання рішення ЄСПЛ певну увагу.

Мотив невиконання рішення ЄСПЛ – це детермінований певними інтересами та потребами певне спонукання до вчинення діяння, що знаходить своє вираження в уяві суб'єкта про певний результат, наслідок невиконання ним своїх службових обов'язків щодо виконання рішення ЄСПЛ.

Мотиви невиконання рішення ЄСПЛ не впливають на кваліфікацію, проте можуть враховуватися при призначенні покарання. Такими можуть бути інтереси по службі, особисті відносини, корупційні діяння тощо.

Із мотивом кримінального правопорушення також нерозривно пов'язана мета кримінального правопорушення, своєрідним відображенням якої виступає об'єктивна спрямованість злочинного діяння. У кримінальному праві мета кримінального правопорушення традиційно розуміється як певний уявний і потрібний особі кінцевий результат, якого він прагне досягти, вчиняючи суспільно небезпечне діяння [60, с. 46]. Такою метою може бути, наприклад, спричинення неможливості отримання стягувачем відшкодування, економія бюджетних коштів тощо.

2.2. Кримінально-правове покарання за умисне невиконання службовою особою рішення ЄСПЛ

Відповідно до ст. 50 КК України «покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні кримінального правопорушення, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого. Фактично такі ж за змістом визначення поняття покарання висловлюються і правовій доктрині» [88].

Зокрема, П. С. Матишевський вказував, що покарання особи, яка вчинила злочин, є основним елементом кримінальної відповідальності, але не вичерпує її змісту [30, с. 57].

У кримінально-правовій літературі висловлено думки щодо того, що при вчиненні посадових кримінальних правопорушень, у тому числі й у сфері здійснення правосуддя, суд, постановляючи обвинувальний вирок з призначенням покарання, повинен мати на меті покарати злочинця [27, с. 46].

Але покарання не обмежується лише карою суб'єкта кримінального правопорушення, тому більш правильно видається позиція В. К. Грищука, який переконаний, що мета покарання – це той соціально значущий результат, якого прагне досягти держава, встановлюючи в санкціях Особливої частини КК України види, строки (розміри) покарань за вчинення кримінальних правопорушень, а також загальні засади, порядок і правила їх призначення в Загальній частині КК України [9, с. 443].

Покарання може бути визнане справедливим лише в тому разі, коли суд призначить його з урахуванням усієї сукупності обставин у конкретній справі. При цьому покарання має бути призначене в межах відповідної частини статті КК України, з урахуванням положень Загальної частини КК України, з урахуванням характеру й ступеня суспільної небезпеки кримінального правопорушення та особи винного, обставин, які пом'якшують і обтяжують покарання, а також впливу призначеного покарання на виправлення засудженого [35, с. 361].

Відповідно до ч. 4 ст. 382 КК України «за умисне невиконання службовою особою рішення ЄСПЛ передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк від трьох до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років» [88]. Зважаючи на пропоноване нами бачення суб'єктного складу досліджуваного кримінального правопорушення, звернемо увагу в межах цього розділу на особливості вказаних видів покарань, а також на заходи кримінально-правового характеру, які, на нашу думку, доцільно було б застосовувати до органів державної влади за невиконання рішення ЄСПЛ.

Згідно із ч. 1 ст. 53 КК України «позбавлення волі на певний строк належить до основних покарань, а позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, відповідно до ч. 3 цієї ж статті, належить до змішаних видів покарань, оскільки може бути призначене і як основне, і як додаткове» [88].

У кримінальному праві санкції норм Особливої частини КК України поділяються на відносно-визначені, альтернативні та кумулятивні [54, с. 67].

Аналіз санкції за невиконання рішення ЄСПЛ свідчить про те, що вона є саме кумулятивною, адже передбачає поряд з основним покаранням (позбавлення волі на строк від трьох до восьми років).

На нашу думку, конструювання санкції ч. 4 ст. 382 КК України як кумулятивної є цілком виправданим і закономірним, а також таким, що дозволяє суду повною мірою реалізувати принцип індивідуалізації кримінальної відповідальності за покарання. Це пов'язано з тим, що вчинення досліджуваного кримінального правопорушення перебуває в тісному зв'язку з певною посадою, на якій перебуває винна особа, адже, здійснюючи умисне невиконання рішення ЄСПЛ, особа ігнорує службові інтереси, нехтує своїми посадовими обов'язками тощо [10, с. 197].

Аналіз зарубіжного законодавства та української практики застосування розглянутого виду покарання свідчить, що найчастіше його застосовують за вчинення посадових кримінальних правопорушень, що здійснюються особами, які володіють значним обсягом правомочностей владного, організаційно-розпорядчого чи адміністративно-господарського характеру, виключно з використанням службового становища. Тому позбавлення особи наданих по службі можливостей має важливе превентивне значення для запобігання в подальшому вчиненню нею подібних кримінальних правопорушень.

Основною підставою призначення покарання у виді позбавлення права займати певні посади чи займатись певною діяльністю є те, що під час вчинення кримінального правопорушення винний на законних підставах обіймав певну посаду. Зважаючи на те, що в санкції ч. 4 ст. 382 КК України не вказано, які саме посади заборонено займати винному, слушною є думка В. І. Єрмоєнка, який вказує, що в такому випадку суд, з урахуванням обставин справи, у вирокі має конкретизувати, які саме посади засудженому заборонено обіймати. Адже саме за таких умов вирок може містити в собі

реальне позбавлення для засудженого й бути практично виконуваним [15, с. 123]. Однак, з огляду на те, що перелічення у вирокі всіх можливих посад, які засуджений не може обіймати в кожній конкретній справі, було б практично неможливим, у ньому має бути здійснено узагальнення таких посад. Так, при вчиненні кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності в резолютивній частині вироку трапляються такі формулювання посад: посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих обов'язків у сфері викладацької діяльності; посади, пов'язані з розпорядженням матеріальними цінностями; керівні посади; посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих і адміністративно-господарських обов'язків у відповідних органах державної влади, місцевого самоврядування тощо.

Говорячи про невиконання рішення ЄСПЛ та зважаючи на специфіку вчинюваного кримінального правопорушення, а також на посади, перебуваючи на яких винна особа може вчинити невиконання рішення ЄСПЛ, вважаємо, що суд у мотивувальній частині вироку обов'язково має зазначити, що особа позбавляється права обіймати посади, пов'язані зі здійсненням функцій представників влади, виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій в органах державної влади, на підприємствах, установах чи організаціях державної форми власності.

Оскільки вчинення досліджуваного кримінального правопорушення пов'язане з невиконанням службовою особою своїх обов'язків у лише у сфері державної влади, вважаємо недоцільною заборону обіймати особам посади, пов'язані зі здійсненням владних повноважень або з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функції в органах місцевого самоврядування, а також на підприємствах, установах, організаціях приватної форми власності, адже це може спричинити порушення їх трудових прав. Також вважаємо, що призначене покарання має перебувати в тісному зв'язку із вчинюваним злочином. Оскільки цей злочин може бути вчинений саме у сфері державної влади, невинуватим вважаємо

поширення покарання за нього й на неможливість працевлаштування на відповідних посадах в органах місцевого самоврядування та в приватному секторі економіки.

Наступною підставою призначення такого покарання є те, що вчинення кримінального правопорушення було пов'язано з посадою винного [10, с. 129]. Необхідно погодитись з твердженням Д. С. Шияна про те, що особа не лише обіймала посаду або займалася діяльністю, а й використала їх для вчинення кримінального правопорушення, а тому позбавлення права обіймати певні посади належить до спеціальних покарань. Разом із тим, незрозумілим видається положення про те, що позбавлення права обіймати певні посади як додаткове обов'язкове покарання необґрунтовано встановлено за злочини за ч. 2–4 ст. 382 КК України, в зв'язку із чим автор пропонує в санкціях цієї статті замінити позбавлення права обіймати певні посади з додаткового обов'язкового на додаткове факультативне [66]. На нашу думку, невиконання рішення ЄСПЛ завжди безпосередньо пов'язане з повноваженнями суб'єкта, оскільки він відповідно до своїх службових обов'язків зобов'язаний виконувати рішення ЄСПЛ, однак умисно не робить цього. І саме за таку службову бездіяльність, безпосередньо пов'язану з його посадовими обов'язками, а не за будь-яку іншу, виникає питання про кримінальну відповідальність. Тому такий вид покарання цілком правильно визначено додатковим обов'язковим.

Суд, призначаючи позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, позбавляє засудженого не лише посади, яку він обіймав, або забороняє займатися діяльністю, якою він займався, під час вчинення кримінального правопорушення, але й на певний строк потенційної можливості в майбутньому обіймати аналогічні посади на інших підприємствах, в установах чи організаціях або займатися аналогічною діяльністю. Тобто засуджений при призначенні йому позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю позбавляється не

лише права, що він мав, а й на певний строк потенційної можливості мати таке право в майбутньому [67].

Зважаючи на те, що позбавлення права обіймати певні посади чи займатись певною діяльністю є строковим покаранням, розглянемо його часові межі. У санкції ч. 4 ст. 382 КК України вказано лише на максимально можливий строк такого покарання (верхню межу) – до трьох років. У відповідності до ч. 1 ст. 55 КК України, нижня межа цього покарання – один рік. Також потрібно враховувати, що, згідно із ч. 3 ст. 55 КК України, позбавлення права обіймати певні посади чи займатись певною діяльністю поширюється на весь строк основного покарання у виді позбавлення волі. При цьому його строк розпочинається лише з моменту відбуття основного покарання. Зважаючи, що це покарання є додатковим обов'язковим, три роки – максимально можливий строк цього покарання.

За невиконання рішення ЄСПЛ покарання у виді позбавлення волі призначається на строк від трьох до восьми років. Враховуючи положення ст. 12 КК України, цей злочин належить до тяжких. Така санкція є збільшеною порівняно з умисним невиконанням службовою особою судового рішення (ч. 2 ст. 382 КК України), де покарання у виді позбавлення волі встановлено на строк від одного до п'яти років (не тяжкий злочин).

Це дає підстави стверджувати про здійснену законодавцем диференціацію кримінальної відповідальності (у тому числі й про диференціацію покарання) за невиконання судових рішень. Така диференціація, насамперед, має виходити зі ступеня суспільної небезпечності кримінального правопорушення: чим він вищий, тим вищою, більшою, тривалішою має бути кримінальна відповідальність і, відповідно, покарання. Підвищена суспільна небезпека невиконання рішення ЄСПЛ, порівняно з тим, що передбачено в ч. 2 ст. 382 КК України, на нашу думку, полягає в такому.

По-перше, ЄСПЛ може брати до розгляду справу і, відповідно, виносити рішення лише після того, як особою було вичерпано всі національні засоби юридичного захисту.

По-друге, згідно з рішенням ЄСПЛ, відповідачем за порушення гарантованих Конвенцією прав і свобод є держава, що свідчить про її неспроможність забезпечити гарантовані права і свободи. Така відповідальність є констатацією бездіяльності або протизаконної діяльності утворених нею органів та їх посадових осіб.

По-третє, за рішенням національного суду настає винятково юридична відповідальність, а за рішенням ЄСПЛ настає не стільки юридична, скільки соціально-правова відповідальність, що зумовлена міжнародно-правовим зобов'язанням України перед європейською спільнотою щодо забезпечення основоположних природних прав і свобод людини і громадянина [32, с. 53]. Усе це в своїй сукупності псує імідж України як правової європейської держави, адже свідчить про невиконання Україною взятих на себе міжнародних зобов'язань.

У зв'язку з наведеним вважаємо, що суспільна небезпека невиконання рішення ЄСПЛ є вищою, ніж суспільна небезпека невиконання судового рішення національних судів, а тому законодавча позиція щодо більш суворої санкції за невиконання рішення ЄСПЛ, ніж за умисне невиконання службовою особою рішення національних судів, є правильною.

Додатковим обов'язковим покаранням і до штрафу, і до позбавлення волі має бути покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатись певною діяльністю на строк до трьох років. Вважаємо, що саме таке покарання за невиконання рішення ЄСПЛ цілком відповідає суспільній небезпечності вчиненого діяння та його специфіці, а також законодавчим правилам побудови визначення розміру санкції за злочин.

ВИСНОВКИ

У ході дослідження забезпечення реалізації рішень Європейського суду з прав людини в Україні ми дійшли наступних висновків:

Методологію дослідження забезпечення реалізації рішень ЄСПЛ пов'язана складають діалектичний, формально-логічний, герменевтичний, формально-юридичний, історико-правовий, компаративістський, статистичний метод.

Незважаючи на прийняті Україною зобов'язання, реалізація рішень ЄСПЛ в Україні свідчить про фактичну відсутність їх забезпечення, у зв'язку з чим лише близько 5% від загальної кількості прийнятих на користь українців, за їх позовами рішень, виконо Україною, що не лише призводить до порушень гарантованих Конвенцією прав та свобод, а й свідчать про невиконання Україною прийнятих на себе зобов'язань.

Основоположними проблемами в процесі реалізації рішень ЄСПЛ в Україні є: специфічний порядок виконання рішення ЄСПЛ, велика кількість звернень до ЄСПЛ за захистом та низький рівень їх виконання у зв'язку з відсутністю дієвого механізму забезпечення виконання рішень ЄСПЛ.

Основним безпосереднім об'єктом умисного невиконання службовою особою рішення ЄСПЛ є законодавчо закріплений порядок виконання рішення ЄСПЛ.

Предметом умисного невиконання службовою особою рішення ЄСПЛ є рішення ЄСПЛ.

Потерпілим від умисного невиконання службовою особою рішення ЄСПЛ потрібно розуміти особу (фізичну, юридичну, групи осіб).

З об'єктивної сторони формами умисного невиконання службовою особою рішення ЄСПЛ є невиконання рішення ЄСПЛ та/або неналежне його виконання. Дії щоло перешкоджання службовою особою виконання рішення ЄСПЛ кваліфікуються за ч. 2 ст. 382 КК України.

Суб'єктами умисного невиконання службовою особою рішення ЄСПЛ про виплату відшкодування можуть бути:

- а) службові особи Міністерства юстиції України;
- б) державний або приватний виконавець;
- в) службові особи ДКС.

Суб'єктами умисного невиконання службовою особою рішення ЄСПЛ щодо вжиття додаткових заходів індивідуального характеру можуть бути:

- а) службові особи Секретаріату Урядового уповноваженого;
- б) службові особи адміністративних органів або суду, які уповноважені здійснити повторний розгляд справи.

Суб'єктивна сторона умисного невиконання службовою особою рішення ЄСПЛ характеризується прямим умислом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойко А. Методологія пізнання економічної злочинності. *Вісник Львівського національного університету імені І. Франка. Серія юридична.* 2008. Вип. 47. С. 153–163.
2. Бортновська З. П. Виконання рішень Європейського суду з прав людини на території України. *Міністерство юстиції України.* URL: https://minjust.gov.ua/m/str_806 (дата звернення: 16.10.2021).
3. Буроменський М. В. Звернення до Європейського суду з прав людини: практика Суду і особливості українського законодавства. *Права людини.* Харків : *Фоліо*, 2000. 32 с.
4. Виконання рішень Європейського суду з прав людини. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_4324 (дата звернення: 10.10.2021).
5. Власов И. С. Ответственность за преступления против правосудия Москва : *Юридическая литература*, 1968. 136 с.
6. Галуцько В.М. Методологічні основи діяльності слідчого під час введення адміністративно-правового режиму – воєнного стану. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції № 2.* 2019. С. 78-81
7. Головчук В. А. Кримінально-правова охорона порядку виконання судових рішень: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2012. 21 с.
8. Гончаренко О. А. Правова природа «пілотних рішень» Європейського суду з прав людини. *Форум права.* 2012. № 4. С. 243–249. URL: <http://arhive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-4/12goaspl.pdf> (дата звернення: 16.10. 2021).
9. Грищук В. К. Кримінальне право України: Загальна частина : навчальний посібник для студентів юрид. фак. вищ. навч. закл. Київ : Видавничий дім «*Ін Юре*», 2006. 568 с.
10. Давлатов Ш. Б. Окремі аспекти призначення додаткового покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. *Вісник Академії митної служби України. Серія Право.*

2014. № 1. С. 127–132. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamsup_2014_1_22 (дата звернення: 12.10.2021).

11. Дагель П. С. Теоретические основы установления вины : учебное пособие. Владивосток : *Дальневосточ. гос. ун-т*, 1975. 167 с.

12. Дудаш Т. Юридична природа рішень Європейського суду з прав людини (загальнотеоретичний аспект). *Право України*. 2010. № 2. С. 173–179.

13. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навчальний посібник / за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ : *Vaime*, 2014. 944 с.

14. Європейський суд призупинив розгляд справ проти України щодо невиконання рішень нацсудів. URL: <http://ua.korrespondent.net/ukraine/politics/3329032-yevropeiskyi-sud-pryzupynuv-rozghliad-sprav-proty-ukrainy-schodonevykonannia-rishen-natssudiv> (дата звернення: 11.10.2021).

15. Єрмоменко І. В. Сутність покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатись певною діяльністю. *Молодий вчений*. 2015. № 2. С. 120–123. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/law/11may2015/41.pdf> (дата звернення: 16.10.2021).

16. Злочини проти правосуддя : навчальний посібник / за заг. ред. проф. В. І. Борисова, проф. В. І. Тютюгіна. Харків : *Нац. ун-т «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*, 2011. 160 с.

17. Зубкова В. И. Уголовное наказание и его социальная роль : теория и практика. Москва : *НОРМА*, 2002. 304 с.

18. Коломієць Н. Деякі проблемні аспекти виконання рішень Європейського суду з прав людини, винесених проти України. *Юридичний журнал*. 2009. № 7. URL: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3252> (дата звернення: 06.10.2021).

19. Конвенція про захист прав людини і основних свобод від 4 листопада 1950 року. *Офіційний Сайт Верховної Ради України*. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 11.10.2021).

20. Кримінальне право (Особлива частина) : підручник / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. 2-ге вид. Київ : *Дакор*, 2013. 786 с.

21. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / [А. А. Васильєв, Є. О. Гладкова, О. О. Житний та ін.]; за заг. ред. проф. О. М. Литвинова; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 428 с.
22. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид., переробл. і допов. Харків : *Право*, 2010. 454 с.
23. Кримінологія: Загальна та Особлива частини : підручник для студентів юрид. спец. вищ. навч. закладів / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, О. Г. Кальман, О. В. Лисодєд ; за ред. проф. І. М. Даньшина. Харків : *Право*, 2003. 352 с.
24. Кулешов Ю. И. Преступления против правосудия: понятие, система, юридический анализ и проблемы квалификации : учебное пособие. Хабаровск : *Хабар. гос. акад. экономики и права*, 2001. 152 с.
25. Курс уголовного права. Общая часть. Учение о наказании : учебное пособие : в 2 т. / под ред. Н. Ф. Кузнецовой и И. М. Тяжкова. Москва : *Зеркало*, 1999. Т. 2. 400 с.
26. Лекторский В. А. Методологический анализ науки (типы и уровни). *Философия, методология, наука*. Москва : Наука, 1972. С. 36.
27. Лысов М. Д. Наказание и его применение за должностные преступления. Казань. 1977. 157 с.
28. Максимович Р. Л. Поняття службової особи у кримінальному праві України : монографія. Львів : Львів. *держ. ун-т внутрішніх справ*, 2008. 304 с.
29. Малинин В. Б. Объективная сторона преступления. Санкт-Петербург : *Изд-во Юридического института (Санкт-Петербург)*, 2004. 301 с.
30. Матишевський П. С. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник. Київ : *Юрінком Інтер*, 2000. 272 с.
31. Митрофанов А. А. Основні напрямки кримінально-правової політики в Україні: формування та реалізація. Одеса : *Вид-во Одес. юрид. ін-ту НУВС*, 2004. 132 с.

32. Мірошниченко С. Рішення Європейського суду з прав людини і національне законодавство: вплив, взаємозв'язок, наслідки. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2012. № 3. С. 50–55.

33. Мороз В. П. До питання додаткового об'єкта кримінального правопорушення, пов'язаного з невиконанням судового рішення. *Влада. Людина. Закон*. 2013. №3 (114). С. 53–55.

34. Ожегов С. И. Словарь русского языка. Москва, 1987. 796 с.

35. Омельчук О. М. Загальні засади призначення покарання: законодавче регулювання та практика застосування. *Університетські наукові записки*. 2013. № 4. С. 360-366.

36. Основания уголовно-правового запрета: криминализация и декриминализация / под ред. В. Н. Кудрявцева, А. М. Яковлева. Москва : Наука, 1982. 304 с.

37. Пархета А. А. Специфіка застосування рішень Європейського суду з прав людини у правовій системі України. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2013. № 1(13). С. 117–133.

38. Постанова Верховного Суду України від 06.07.2015. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/46702122> (дата звернення: 06.10.2021).

39. Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006. *ВВР*. 2006. № 30. Ст. 260.

40. Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини : Указ Президента України від 25.08.2015 № 5012015. *Офіційний вісник України*. 2015. № 69. Ст. 2257.

41. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення платежів, пов'язаних з виконанням рішень закордонних юрисдикційних органів, прийнятих за наслідками розгляду справ проти України : Постанова Кабінету Міністрів України від 07.03.2007 № 408. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL:

<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/408-2007-%D0%BF> (дата звернення: 11.10.2021).

42. Про заходи щодо реалізації Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»: Постанова Кабінету Міністрів України від від 31.05.2006 № 784. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/784-2006-%D0%BF> (дата звернення: 16.10.2021).

43. Про судову практику у справах про хабарництво: Постанова Пленуму Верховного Суду України від від 26.04.2002 № 5. *Портал ЛІГА-ЗАКОН*. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/VS02011.html (дата звернення: 06.10.2021).

44. Рабінович П. М. Наука філософії права: До характеристики предмета й методології. Проблеми філософії права. Київ; Чернівці: *Рута*, 2003. Т. 1. С. 24–25.

45. Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи 1787 (2011) від 26.01.2011 «Виконання рішень Європейського суду з прав людини». Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz/docs/1188_rez_1787.htm (дата звернення: 11.10.2021).

46. Рішення Європейського суду з прав людини від 15.10.2009 у справі «Юрій Миколайович Іванов проти України». URL: <http://www.minjust.gov.ua/0/19618> (дата звернення: 16.10.2021).

47. Рішення Європейського суду з прав людини від 28.09.2005 у справі «Броніовські проти Польщі». URL: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/viewhbkm.asp?action=open&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649&key=27860&sessionId=76675384&skin=hudocen&attachment=true> (дата звернення: 05.10.2021).

48. Рішення ЄСПЛ у справі «Агрокомплекс проти України» від 23.07.2013. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/974_973 (дата звернення: 05.10.2021).

49. Румянцева В. Захист власності фізичних та юридичних осіб в Європейському суді з прав людини. *Право України*. 2004. № 5. С. 38–40.

50.219. Складов С. В. Вина и мотивы преступного поведения. Санкт-Петербург : Изд-во Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2004. 326 с.

51. Старков О. В. Криминологические проблемы исполнения уголовного наказания : дис. на соискание ученой степени д-ра юрид. наук : 12.00.08. Москва, 1998. 429 с.

52. Статистичні дані Європейського суду з прав людини. URL: <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=reports&c=> (дата звернення: 16.10.2021).

53. Степанюк А. Ф. Порядок и условия исполнения наказаний, не связанных с мерами исправительно-трудового воздействия. Киев : УМК ВО, 1990. 58 с.

54. Стефан М. Й. Цивільне процесуальне право України: академічний курс : підруч. для студ. юрид. спец. вищих навч. закл. Київ : *Ін Юре*, 2005. 622 с.

55. Терехов К. И. Пилотные постановления, выносимые Европейским судом по правам человека: введение в системный анализ явления. *Право. Журнал высшей школы экономики*. 2011. № 4. С. 52–60.

56. Терно А.М. Принципи криміналізації умисного невиконання службовою особою рішення Європейського суду з прав людини (ч. 4 ст. 282 КК України). *Право та державне управління*. 2017. № 3. С. 309 – 313.

57. Терно А.М. Покарання за невиконання рішення Європейського суду з прав людини в Україні. Підстави до криміналізації. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2018. № 1. С. 197 – 201.

58. Терно А.М. Кримінальна відповідальність за невиконання рішення Європейського суду з прав людини: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2021. 214 с.

59. Терно А.М. Кримінально-правовий аналіз складу злочину передбаченого частиною 4 статті 282 КК України «Умисне невиконання

службовою особою рішення Європейського суду з прав людини. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 6. С. 465 – 468.

60. Толкаченко А. А. Проблемы субъективной стороны преступления : учебное пособие. Москва : *ЮНИТИ-ДАНА*, 2005. 176 с.

61. Тютюгін В. І. Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг : навч.-практ. посіб. / за ред. В. Я. Тація, В. І. Тютюгіна. Харків : *Право*, 2014. 232 с.

62. Философский энциклопедический словарь / гл. ред.: Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов. Москва : *Советская Энциклопедия*, 1983. 598 с.

63. Цветков А. Н. Воспрепятствование как уголовно-правовой термин. *Проблемы юридической техники в уголовном и уголовно-процессуальном законодательстве*. Ярославль, 1996. С. 56–57.

64. Цуркан М. Юридична та логічна виваженість і мовна досконалість судового рішення – запорука його прав осудності. *Вісник Вищого Адміністративного суду України*. 2009. № 3. С. 13–21.

65. Чугуєвська М. Виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини: проблемні аспекти. *Віче*. 2013. № 2. URL: <http://www.viche.info/journal/3895/> (дата звернення: 11.10.2021).

66. Шиян Д. С. Дискусійні аспекти призначення позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю з деякими видами покарань. *Теоретичні та практичні проблеми організації досудового слідства* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. 20–21 травня 2005 р. м. Запоріжжя : у 2 ч. Запоріжжя : Юридичний ін-т МВС України, 2005. Ч. II. С. 168–172.

67. Шиян Д. С. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як вид кримінального покарання : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Дніпропетровськ, 2008. 270 с.

68. Шкляр С. Вынесение решений о взыскании с заведомо неплатежеспособных должников является, по сути, фиктивным и заранее оговаривает отрицательный результат работы органов ГИС. *Офіційний сайт Міністерства юстиції України*. URL : <http://old.minjust.gov.ua/50677/> (дата звернення: 05.10.2021).

69. Шкута О. О. Теоретико-прикладні засади функціонування кримінально-виконавчої системи України : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : 12.00.08. Запоріжжя, 2018. 482 с.

70. Щодо повторного розгляду або поновлення провадження у певних справах на національному рівні після прийняття рішень Європейським судом з прав людини : Рекомендація N R(2000)2 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам від 19.01.2000. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_175 (дата звернення: 16.10.2021).

71. Щорічний звіт про результати діяльності Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини у 2015 році. *Міністерство юстиції України*. URL: <http://old.minjust.gov.ua/9329> (дата звернення: 06.10.2021).

72. Щорічний звіт про результати діяльності Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини у 2016 році. *Міністерство юстиції України*. URL: <http://old.minjust.gov.ua/9329> (дата звернення: 06.10.2021).

73. Щорічний звіт про результати діяльності Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини у 2012 році. *Міністерство юстиції України*. URL: https://minjust.gov.ua/files/general/2013/02_05/2013_02050000006418.PDF (дата звернення: 11.10.2021).

74. Щорічний звіт про результати діяльності Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини у 2013 році.

Міністерство юстиції України. URL: https://minjust.gov.ua/files/general/2014/02/26/2014_02260000008788.pdf (дата звернення: 05.10.2021).

75. Щорічний звіт про результати діяльності Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини у 2014 році. *Міністерство юстиції України.* URL: https://minjust.gov.ua/files/general/2015/02/09/2015_02090000005729.pdf (дата звернення: 11.10.2021).

76. Щорічний звіт про результати діяльності Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини у 2015 році. *Міністерство юстиції України.* URL: https://minjust.gov.ua/files/general/2016/02/08/2016_02080000005060.pdf (дата звернення: 16.10.2021).

77. Щорічний звіт про результати діяльності Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини у 2016 році. *Міністерство юстиції України.* URL: https://minjust.gov.ua/files/general/2017/10/25/2017_1025143300-81.pdf (дата звернення: 05.10.2021).

78. Щорічний звіт про результати діяльності Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини у 2017 році. *Міністерство юстиції України.* URL: https://minjust.gov.ua/files/general/2018/02/20/2018_0220171407-57.pdf (дата звернення: 16.10.2021).

79. Щорічний звіт про результати діяльності Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини у 2018 році. *Міністерство юстиції України.* URL: https://minjust.gov.ua/files/general/2019/03/13/2019_0313101256-68.pdf (дата звернення: 05.10.2021).

80. Щорічний звіт про результати діяльності Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини у 2019 році. *Міністерство юстиції України.* URL: https://minjust.gov.ua/files/general/2020/04/02/2020_0402115102-80.pdf (дата звернення: 06.10.2021).

81. Юдин Э. Г. Системный подход и принцип деятельности. Москва : Наука, 1978. 390 с.

82. Яковенко А. В. Європейська практика розгляду справ Європейського суду з прав людини щодо невиконання судових рішень в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 3. С. 137–139.

83. Analysis of statistic 2012 European Court of Human Rights. URL: http://www.echr.coe.int/Documents/Stats_analysis_2012_ENG.pdf (дата звернення: 16.10.2021).

84. ECHR – Analysis of Statistics 2014. *European Court of Human Rights*. URL: http://roseurosud.org/images/Stats_analysis_2014_ENG.pdf (дата звернення: 05.10.2021).

85. Statistiques. Tableau de violations 1959–2011. *European Court of Human Rights*. URL: [http://www.echr.coe.int/ECHR/FR/Header/ Reports+and+ Statistics/ Statistics/ Statistical+data/](http://www.echr.coe.int/ECHR/FR/Header/Reports+and+Statistics/Statistics/Statistical+data/) (дата звернення: 16.10.2021).

86. Statistiques (1959–2010) sur les arr?ts par Etat. *European Court of Human Rights*. URL: [http://www.echr.coe.int/ECHR/FR/Header/ Reports+and+ Statistics /Statistics/ Statistical+data/](http://www.echr.coe.int/ECHR/FR/Header/Reports+and+Statistics/Statistics/Statistical+data/) (дата звернення: 16.11.2020).

87. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 09.10.21)

88. Кримінальний Кодекс України від 05.04.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n158> (дата звернення: 14.10.21)